

17. Yüzyılın İkinci Yarısında Şam Yeniçerileri

Oğuzhan Samıkıran*

Şam'ın Merkezindeki Yeniçeriler

17. yüzyılda *avarızın* nizami bir vergi olarak tarh edilmesi, *mufassal* ve *icmâl avarız defterleri* tahririnin doğuşuna¹ ve taşra yeniçerilerinin giderlerine müstakil ve nakdî bir kaynak teminine zemin hazırlamıştır. *Avarızın* tahsilindeki değişimin bir sonucu olan 1977 Sayılı *Şam Mufassal Avarızhane Defteri*'nin; *askerî zümrelerin adedine, mahallelerdeki dağılımına, kısmen sosyo-ekonomik kimliklerine ve taşınmazlarına ıstık tutması bu deftere Şam'ın askerî tarih araştırmalarında bir mihenk taşı olma vasfı kazandırmıştır.*

17. yüzyılın son çeyreğinde şehir merkezindeki yeniçerilerin sayısına ulaşmak mümkündür (bkz. Ek-1). Bununla birlikte 18. yüzyılın hemen başında *Şam Kalesi* muhafazasında 437/438 *dergâh-ı alî yeniçeri* neferinin mevcut olduğu kayıtlıdır².

İlgili *avarızhane defterine* göre yeniçerilerin çoğu şehir surlarının haricinde oturmaktaydı³; özellikle surların kuzeydoğusunda, doğusunda ve güneyindeki mahallelerde (bkz. Ek-1 ve 2). Bu mahallelerin temel özelliklerinden biri kuzeyden güneye uzanan hac kafilesinin güzergâhında bulunmasıydı (bkz. Ek-3). İkamet seçiminde muhtemelen hac etkinliğinin yarattığı iktisadi canlılıktan pay alma arzusu etkilidir. Ayrıca *Meydân'a* gelen çiftçilerin geleneksel konutlarını inşasıyla doğan *Kubeybât* ismine⁴, binek hayvanlarıyla develerin barındırıldığı ve tahılların

* Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Hatay/TÜRKİYE, samaqaran1342@gmail.com ORCID: 0000-0001-7397-7515

1 Tahrir kayıtları hakkında bkz., Mustafa Öztürk, "1616 Tarihli Halep Avarız-hane Defteri", *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, s. 8 (1997), s. 249-293.

2 BOA, MAD, 2456, s. 368.

3 Sur haricindeki mahalleler için bkz., BOA, MAD, 1977, s. 6-59, 90-116, 118-170, 182-189, 252-277.

4 Yusuf Cemil Nu'ayse, *Müctema'ü Medîneti Dimaşk (1772-1840/1186-1256 h.)*, C I, Dârü Talâs, Dimaşk 1994, 2. bs. , s. 90; *Kubeybât'ta* kubbe türü konutlara rastlanmıştır, BOA, MAD, 1977, s. 8, 17, 23, 24, 26-29, 31, 32.

depolandığı *bâyeketü'l-cimâllerin*⁵ *Meydân*'da yoğunlaşmasına⁶ ve kırsal aidiyeti yansıtan bölgesel kimliklere sahip ailelerin *Kubeybât* ve *Meydân*'da çoğunlukta olmasına⁷ istinaden yeniçerilerin nakliyecilik ve kırsal bölgelerle yakın ilişkiler kurmaya meyilli olduklarını ileri sürmek mümkündür.

Yeniçerilerin Ocaklıkları ve Mevâcibleri

Ocaklık, ulufelerine karşılık bazı askerî zümrelere tahsis edilen gelirleri ifade eder⁸. Yeniçerilerin ocaklıkları ve ulufeleri ile ilgili meseleler divan-ı hümayuna *Şam yeniçeri kethüdası*, *Şam hazine defterdarı*, *ocaklıkları işleyen zümreler* veya *Şam Kalesi dizdanı* tarafından *arzuhal*le iletilirdi veyahut *bir grup çorbacı* ve *odabaşının* bizzat, muhtemelen vekil sıfatıyla, huzura çıkmasıyla *arz* edilirdi. Bu *arzuhal* üzerine hazinedeki *baş muhasebe defterleri* incelenerek geçmiş kayıtlar *der-kenar* ve *arz* şeklinde mahaline gönderilirdi. *Der-kenar* ve *arz* gereğince eyaletin idari, kazai ve mali yetkelerine bir *hüküm* yazılır ve maliyeden de *emir tezkeresi* verilirdi. Ocaklık mukataanın *deruhte* işlemi için talip, çorbacı veya kethüda, “üslûb-u sâbık üzere” mukataanın kendisine *deruhte* olunup maktu malını her yıl *Şam Hazinesi*'ne vermek şartıyla *berât* verilmesini *arzuhal*le *rica* ederdi. Hazinedeki tetkikin ardından uygun görüldüğünde *berât* verilmesi *ferman* olunur ve *baş muhasebeye* kaydı yapılarak *berât* verilirdi. Bir ocaklığa müştereken mutasarrıf olmak isteyen kişi için de benzer süreçler yürütülürdü. Ocaklığın eski talipte kalması kararlaştırıldığında *berâti uyarınca* “*ibkâ* ve *mukarrer*” kılındığı *der-kenâr* olunarak *arz* edilir ve *arz doğrultusunda* *deruhte* gerçekleşirdi. *İbkâ* talebi bazen de *Şam valisinin arzuhal*yle oluyordu. Ocaklığın *deruhte* tarihiyle yine aynı kişiye *ibkâ* kılınma tarihi arasındaki süre 2,5 veya 3-4 yıl; *ibkâ* süresi de 1 yıl olabiliyordu.

Yeniçeriler, mevâcibler için *taahhüt malının* kendilerine ödenmesinde de *sultanın emrine* muhtaçtı. Hangi sancağın *taahhüt malı* ise o sancağın beyine *hüküm* yollanırdı.

Ulufelere kaynak bulunamadığında, *mevâcib kusurları* yani *ulufe kesintisi* meydana geliyordu. *Kesinti*, başka bir kaynaktan *Şam Hazinesi*'ne teslim edilerek asgari

5 *Bâyeketü'l-cimâl*, deve yüklerinin boşaltıldığı, develerin ve deveçilerin istirahat ettiği büyükçe yapılar olarak düşünülebilir, Oğuzhan Samıkıran, “Osmanlı İdaresinde Şam (1750-1800)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi*, Elazığ 2013, s. 9.

6 Abdülkerim Râfık, “Mezâhirü mine'l-Hayâti'l-Askeriyyetü'l-Osmâniyyeti fi Bilâdi-Ş-Şam”, *Dirâsâti't-Târihiyyetiü, Mecelletün 'İlmiyyetün Fasliyyetün Mahkemetün Ta'nî bi'd-Dirâsâti hawle Târhi'l-Arabî*, s. 1 (1980), s. 71; *Meydân*'daki bölükbaşılara ve odabaşıya ait *bâyekeler* için bkz., BOA, MAD, 1977, s. 35, 36, 37, 51.

7 Samıkıran, “Osmanlı İdaresinde Şam”, *Dalı Basılmamış Doktora Tezi*, s. 190.

8 Orhan Kılıç, “Ocaklık”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XXXIII, İstanbul 2007, s. 318.

düzeyle giderilmeye çalışılıyordu. Kaynak transferi için verilen *ferman* muhafaza edilerek *temessük* alınmak üzere *mevkûfât* kalemine verilirdi. Bu mali soruna bazen başka bir eyaletin *emvâl-i hâssa nazırlığı*nı yürüten *beylerbeyi* de müdahil kılınarak, meblağın yeniçerilerce gönderilen kişiye teslimi emredilirdi. Beylerbeyi de muhatabı olduğu *hüküm*ün arkasına teslimat işleminin naklini gerçekleştirirdi. *Mevâcib kusuru*, *Şam Eyaleti*'ndeki *zeamet* ve tımar bedellerinden karşılanabiliyordu. Bunun için bedelleri toplayan memur tarafından ocaktan gelen şahsa ödeme yapılarak teslimine dair *temessük* alınıp kendisine yazılan *hüküm*ün arkasına *hüccet* ettirilmesi için *maliyeden emir tezkeresi* verilirdi. Ocaklık malları dağıtılmasına (sâ°) rağmen, ulufelerin zabitlerden alınma güçlüğü ile mallardan alınan *kuruşun ziyüf akçeye tebdili meselesi* ulufelere ilişkin diğer sorunlardandı. Bu yüzden kullar, ocaklık mukataaları kabul etmeyip *mukataaların Şam Hazinesi defterdarlarınca idaresini* ve ulufelerini de yine defterdarlardan almayı dilemişlerdi; çünkü ocaklık mukataalar defterdarların idaresindeyken, ulufelerini üç ayda bir alabilmekteydiler. – Bu arada *Hazine-i Amire*'deki defterlere göre Şam yeniçeri ulufelerine yıllık 80010 esedi kuruş tayin olunmaktaydı. – *Züyüf akçe meselesinin* doğrulanması durumunda, mukataaların defterdarların tasarrufuna bırakılması ve ocağın tüm zabit ve ihtiyarlarından *temessük* alınıp arkasına da *hüccet* yazdırılarak İstanbul'a *arz ve ilâm* emredilmiştir⁹. Ancak yeniçeriler defterdara baskı yaparak “biz mevâcibimizi *Şam Hazinesi*'nden talep ederiz” diye niza çıkarmaları üzerine defterdar sultandan yardım dilemişti. Zaten *fürûht* olunan mukataa malları tahsil olunmadığı sürece ödeme gerçekleştirilemiyordu. Bunun üzerine tazyiklerin sonlandırılması ve üç aydan üç aya tahsil olunan maldan ulufelerin verilmesine hükmedilmiştir¹⁰. Şam yeniçerilerinin ulufelerine karşılık gelen ocaklıklar aşağıda verilmiştir:

Kahvehâneler Mukataası: Şam kullarının mevâcibleri için mukataadan yıllık 11.000 kuruş tahsis olunmaktaydı. Mirî maldan kaçırmak bahanesiyle *kahvehaneler*in himaye edilmeleri¹¹ ve bazı *kahvehaneler*in iltizam dışı olduklarını iddia etmelerinden dolayı mukataanın yıllık 3.000 kuruştan fazla kusuru çıkıyordu. Bunlardan biri *Sinaniyye/Sinan Paşa Kahvehanesi* idi. Kusur için 1070/1659-60'ta *Şam avanzından* ocaklık ayrılmıştı¹². Bunun dışında bazı kahvehaneler de ıslah

9 Şam monlasına, defterdarına ve kul kethüdasına gönderilen hüküm için bkz., BOA, MAD, 2931, s. 181-182, (9 Cemâziye'l-âhir 1095/24 Mayıs 1684).

10 Şam kadısına ve yerli yeniçeri ağasına yazılan hüküm için bkz., BOA, MAD, 2931, s. 278, (11 Şevvâl 1095/21 Eylül 1684).

11 BOA, MAD, 2742, s. 6, (1 Muharrem 1076/14 Temmuz 1665).

12 BOA, MAD, 2931, s. 56-57, (24 Rebî'ü'l-evvel 1094/23 Mart 1683).

edilmeye çalışılıyordu. *Kaymerî Mahallesi*'ndeki *Çavuş Kahvesi* gibi. Bu kahvehane atıl ve haraptı. Mamur etmek, günlük 30 Mısır paresini mirîye vermek ve kusurunu mirîden talep etmemek şartıyla *Yeniçeri Kethüdası Kurd*'a deruhte edilmişti¹³.

Kavrulmuş Kahve (Kahve-i Burn (•: / •:)) *Mukataası*: Kahve kavurucuları kahve-i burn muhammisleri), mirî mallarını kahveyi kavurdıkları mekânlarda vermeleri vergilerin toplanmasında kolaylık sağlıyordu; ancak bu kurala uyulmaması iltizamda kusurlara, doğal olarak da *ulufe kesintilerine* yol açıyordu. Bunun üzerine kahve-i burn tüccarının da şikâyetiyle *kahve-i burn kavurucularının*, kahve kavurma yerlerinden ayrılmayıp aynı yerde rüsumlarını ödemeleri emredildi¹⁴.

Şam İhtisâbı, Han Kapana, Gille Pazarı Vergisi (İhtisâb-ı Şam ve Kabbân-ı Hân ve Bâc-ı Bâzâr-ı Gille Mukataası)/ *İhtisâb ve Tévâbi Mukataası*: İhtisap gelirleri, *yerli kulların* ocaklığıydı. Mukataanın yıllık malı 9240 esedi kuruştı. İhtisaba ait emtia –yoğurt, tarhûn¹⁵ ve diğer ticarî mallar gibi– kapana getirilerek mirî malları ödenirdi. Yıllık kalemlerin malı da ihtisap ehline veriliyordu. Kırk-elli sene boyunca bâcı alınıyordu; ancak üç-dört seneden beri men olunmuştu. Emtianın çoğu kapana getirilmeyip mahallelerde satılması ve yıllık kalemlere ait malların vaktinde ödenmemesi mukataa iltizamının kaybına sebep oluyordu¹⁶ ki ulufelerin aksaması demektir. *Yâyabaşı Osman*'ın şikâyeti üzerine yoğurt, tarhûn ve diğer emtiadan bâc alınmasına hükmedildi¹⁷.

Çeşitli Kumaşların Damgalanması (Tamga-yı Akmişe-i Mütenevvia) *Mukataası*: Şam muhafızlarının *ocaklığı* olan bu mukataanın yıllık 6711 kuruş maktu malı vardı. Tamgaya getirilen *ipek* ve *kullâbdân*¹⁸ ile işlenen *dikdikler* için mirîye vergi ödenirdi. Bazı çorbacılar tezgâhlar kurup ipekle işlenen ve *سور*, *pûşi*, *ser-bend*, *dikdik* gibi kumaşlar piyasaya sürüyordu. *Dikdikçiler*, işlediklerinin mukataa dışı olduğuna dair

13 BOA, MAD, 2935, s. 54, (14 Safer 1099/20 Aralık 1687).

14 BOA, MAD, 2742, s. 6, (1 Muharrem 1076/14 Temmuz 1665).

15 *Tarhûn*, güzel kokulu olup kökü kullanılan bir tür bitki, Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1999, 7. bs. , s. 881; “Birleşikgillerden, anayurdu Sibirya olan, yaprakları bahâr olarak kullanılan, salatalara, salçalı yemeklere, salça, yumurta, sirke ve hardala katılan, idrar söktürücü, mide hastalıklarına faydalı, mide ve barsak gazlarını giderici, solucan düşürücü hassalara sahip ıtrılı bitki”, İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C 3, Kubbealtı Yayınları, 4. bs. , İstanbul 2011, s. 3071.

16 BOA, MAD, 2742, s. 7, (gurre-i Muharrem 1076/14 Temmuz 1665).

17 BOA, MAD, 2931, s. 284, (14 Şevvâl 1095/24 Eylül 1684).

18 *Kullâbdân*: *Kullâb* denilen eğirme çarhıyla sarılan sırma veya tel ile karışık ipek veya panbuk iplik, Şemseddin Sami, *Kâmûs*, s. 1077.

ellerinde emir olduğu için tamgaya uğramıyorlardı. Yine de dikkiklerden de *tamga vergisi* alınması için hüküm yazılmıştı¹⁹.

Ağnâm Pazarı Vergisi (Bâc-ı Bâzâr-ı Ağnâm) *Mukataası*: Şam yeniçerilerinin ocaklığı olup yıllık maktu malı 3000 esedi kuruştı. Şam çavuşlarından *Ali Çavuş*'a Aralık 1663-Ocak 1664'te deruhte edilmişti. Yeniçerilerden Cafer de her yıl maktu malını *Şam Hazinesi*'ne vermek şartıyla müştereken mutasarrıf olmuştu²⁰.

Nısf-ı Dellâliyye-i Sûk-u Çakmak ve Bâzâr-ı Penbe Mukataası: Yıllık malı 1440 esedi kuruş olan bu mukataa, *yerli yeniçeri* ocaklığıydı. *Penbe Pazarı*'yla alakalı emtia *Penbe* ve *Çakmak* pazarlarına getirilirdi. Tacirler, pamuk ve elbiseden oluşan yükleri için *gümrük vergisi* öderlerdi. Ulufe kesintisine fırsat verilmemesi emredilmişti²¹.

İpek Mizânı Vergisi (Resm-i Mîzân-ı Harîr), *Gümrük ve Tevâbi Mukataası*: *Yerli yeniçerilerin* ocaklığıydı ve yıllık malı 4320 esedi kuruştı. İbrişim çuka ve diğer emtia, ocaklık olan *İbrişim Pazarı*'nda satılırdı. Gümrüğü ödenmeyen emtia başka yere nakledilip satılamazdı. *Ser-piyâde Derviş*, bir *arzuhal*le bu usule aykırı davranılmamasını rica etmesi üzerine mukataa malına ve ulufelere zarar gelmemesine dair emir verilmişti²².

Kahve Gümrüğü/Kahve-i Bunn Mukataası: Yıllık 6000 esedi kuruş malı vardı ve *yerli yeniçeri* ocaklığıydı. Tacirler, Şam'a getirdiği kahveleri gümrüğe tabi kılmak zorundaydı; ancak tüccarın, kahve yüklerini gizlice başka yerlerde boşaltması ve satması mukataanın zararına ve ulufelerin kusuruna yol açıyordu. *Yerli kulu Mehmet*'in şikayeti üzerine mutat gümrüklerin alınmasını ve kahvenin gümrükten kaçırılmasını yasaklayan bir emir için maliyeden tezkere verilmişti²³.

Baalbek Mukataası: Ocaklığa tabi *Baalbek* köyleri mirî mallarını *maktu* veya *öşür* olarak ödüyorlardı; ancak köylerin harap olması yeniçerilere olan ödemeleri aksatmıştı; *nefs-i Ba'lbek* köylerinin *defterlu reyaları* gibi²⁴. Ba'lbek Mukataası'nın yıllık 16.000 esedi kuruş malı mevcuttu. Daha önce de Şam valisine deruhte edilmişti. Görevinden ayrılan *Osman Paşa*'nın zimmetinde kalan 6.000 kuruşa, *temessük*

19 ...dikkik dahi metâ'î-i mücerred dezgâhlar hâsıl olur makuleden..., BOA, MAD, 2742, s. 29, (27 Rebî'ü'l-evvel 1076/7 Ekim 1665).

20 BOA, MAD, 2742, s. 143, (3 Rebî'ü'l-evvel 1077/3 Eylül 1666).

21 BOA, MAD, 2931, s. 283, (14 Şevvâl 1095/24 Eylül 1684).

22 BOA, MAD, 2931, s. 283, (14 Şevvâl 1095/24 Eylül 1684).

23 BOA, MAD, 2931, s. 283, (14 Şevvâl 1095/24 Eylül 1684).

24 BOA, MAD, 2742, s. 6, (gurre-i Muharrem 1076/14 Temmuz 1665).

uyarınca, 1/3 oranında 2.000 kuruş da *mürâbaha akçesi* eklenerek kul mevâcibi için talep edilmişti²⁵. *Salih Kethüda*, bayındır kılmak ve 26 Temmuz 1683'ten itibaren dört senede bir tahvil şeklinde sene başında 13.000 kuruş ve ikinci senesinde ise 16.000 esedi kuruş malı teslim etmek şartıyla mukataaya talip olmuştu²⁶.

Aclun Sancağı Malı: Sancağın taahhüt malından her sene *ber-vech-i taahhüd gurre-i Şaban*'da 3.000 kuruş ulufeler için tahsil olunmaktaydı; fakat ödemeler vaktinde yapılmamakla birlikte fahiş fiyatlarla verilen deve ve koyun da eksik teklif olunmaktaydı²⁷. Bu da yeniçerilerin mağduriyetine sebep olmaktaydı. Taahhüt malının teslim edildiğine dair sancakbeyi, *baş muhasebede* ibraz ettirmek için, *temessük* olarak bunu saklaması istenirdi²⁸.

Tedmür Tuzlası (Memlahası) *Mukataası*: Yıllık maktu malı 4000 esedi kuruş olan mukataayı üç-dört seneyi aşkın bir süre boyunca tasarruf eden Şam çorbacılarından *Çorbacı/Yâyabaşı Ahmet*, harap olan bu mukataanın perakende reayasını toplayarak ihya etmişti. Buna rağmen *Çorbacı Cafer Bölükbaşı* mukataayı zapt etmişti; çünkü mukataa Ahmet üzerindeyken, 1 Şaban 1070/11 Nisan 1660'tan itibaren tasarruf etmek üzere Cafer'e tevcih olunmuştu. Reayanın yine dağılıp perişan olması kaçınılmaz olacağından dolayı, *Şam Valisi Kaplan Mehmet Paşa* bir *arzuhal*e, mukataanın Ahmet'e ibka ve mukarrer kılınmasını *rica* etmesiyle mukataa tekrar Ahmet'e deruhte edilmişti; ancak 1662 yılı başından – mukarrer olduğu tarih de dâhil – Şubat-Mart 1666 tarihine kadar *Ahmet Çavuş*'un üzerinde olan mukataa daha sonra yine Cafer'e deruhte edilmişti²⁹.

Sayda, Beyrut ve Safed Mukataası: *Sayda, Beyrut, Safed, Cebel-i Kısrevan ve Tevâbi* veya *Safed, Sayda, Beyrut, Şuf ve Tevâbi Mukataası* olarak da kayıtlıydı. Her senenin başında mukataadan 20.000 kuruş *masar mevâcibi*³⁰ için havale edilirdi. Mukataa, 1075/1664-65 ile 1076/1665-66 yılına ait ödemelerinin tamamını karşılayamamıştı. Sadece 10.000 kuruş havale olunmuştu. Geriye kalan ise *ulufe kesintisi* olarak tanımlanmıştı. *Sayda* paşasının *arzuhaline* göre mukataa, eskiden beri gelirsizdi ve önceki mutasarrıfları da zarar etmişti. Bu yüzden ulufeler için mukataadan ödenen miktarda % 50 indirim yapılmadığı takdirde kaybın tekrarlanacağı uyarısında bulunulmuştu. Bunun üzerine mevâcib kusurları *Şam*

25 BOA, MAD, 2931, s. 50, (18 Rebî'ü'l-evvel 1094/17 Mart 1683).

26 BOA, MAD, 2931, s. 56-57, (24 Rebî'ü'l-evvel 1094/23 Mart 1683).

27 BOA, MAD, 2742, s. 6, (1 Muharrem 1076/14 Temmuz 1665).

28 BOA, MAD, 2742, s. 6, (1 Muharrem 1076/14 Temmuz 1665).

29 BOA, MAD, 2742, s. 47, (28 Cemâziye'l-evvel 1076 /6 Aralık 1665); BOA, MAD, 2742, s. 97, (2 Şevvâl 1076/7 Nisan 1666).

30 Hicri aylardan muharrem, safer ve rebî'ü'l-evvel (masar) aylarının ulufeleri.

avarız malı (3000 kuruş), *Trablusşam malı* (5000 kuruş) ve *Şam Eyaleti*'ndeki zeamet ve tımar bedelilerinden (2000 kuruş) kapatılmaya çalışılmıştı; ancak *Trablusşam valisi* söz konusu meblağı ödemede ayak sürümekteydi³¹. Sayda, Beyrut, Safed, Cebel-i Kisrevan ve Tevâbi Mukataası yıllık *ber-vech-i iltizam* 210.673 esedi kuruş mala sahipti. 1094/1682-83 Martı başından itibaren üç sene bir tahvil olmak üzere deruhte edilmişti. 1095/1683-84 Martı başından itibaren zapt edilmesi ve hac masraflarına, Şam yeniçerilerinin mevâcib kusuruna ve *Kuneytra Menzili*'ne ayrılan 50.259,5 kuruşun *Şam Hazinesi*'ne teslimi emredilmişti. 160.414 kuruşu ise ulufe taksitleri içindi. Her taksit 40.103,5 kuruştur. Taksitler zamanında hazineye teslim edilip *temessük* alınmaktaydı. Sene sonu geldiğinde muhasebesi görülüp *sûret-i muhâsebe* alınmak üzere maliyeden *berât tezkeresi* verilirdi³².

Yerli yeniçeriler her sene Şam mukataalarından tayin olunan 18.888 esedi kuruşu talep etmekteydiler. Bu işe Sayda ve Beyrut paşası tayin olunmuştu. Şam *yerli yeniçerilerin* kusur mevâcibleri için Sayda, Beyrut ve Tevâbi malından 10.888,5 esedi kuruş verilmesi emredilmişti³³. Sonraki tarihlerde bu sefer Sayda ve Safed Mukataaları'ndan senede 10880,75 kuruş Şam yeniçerilerinin mevâciblerine tayin olunmuştu. 1098/1686-1687 yılı hesabına dâhil olmak üzere, bu miktardan, *Safed ve Sayda Valisi Hasan Paşa* ve kethüdası *Halil Ağa*'nın zimmetlerinde 888,75 esedi kuruş kalması mevâciblerin eksilmesine yol açmıştı³⁴. *Yerli kulların* mevâcibleri için, 1101/1689-1690 senesi hesabına dâhil olmak üzere, *Sayda* beylerbeyinin uhdesindeki *Safed* malından 22 kese akçe havaleye rağmen ve Şam kullarının geçmiş mevâcibleri, sefere memur neferlerin *bedel akçeleri* ve sefer levazımı için havale olunan bu meblağdan tedarik edilmesi gerekirken verilmemiştir. Beylerbeyinin zimmetindeki bu bakaya, Şam kullarının mevâcib akçeleri³⁵.

Gazze Avarız Malı: *Yerli kulların* ocaklık kalemlerindendi. *Avarız akçesinin* 3.000 kuruşu 1688-89'da *Salih Paşa-zâde Ahmet* tarafından gereksizce vilayetten toplandığı *şer' ile sâbit* olunmasına rağmen inkâr etmişti. Yeniçerilerin talebi üzerine, *vilayet kadısının hüccetine* dayanılarak, zimmetteki bu meblağın seferli Şam kulunun mevâcib akçeleri için tahsili emredilmişti³⁶.

31 BOA, MAD, 2742, s. 51, (22 Cemâziye'l-âhir 1076/30 Aralık 1665); BOA, MAD, 2742, s. 80, (26 Şa'bân 1076/2 Mart 1666); BOA, MAD, 2742, s. 125, (12 Zi'l-hicce 1076/15 Haziran 1666).

32 BOA, MAD, 2931, s. 107-108, (14 Rebi'ü'l-evvel 1095/1 Mart 1684).

33 BOA, MAD, 2931, s. 287, (17 Şevvâl 1095/27 Eylül 1684).

34 BOA, MAD, 2935, s. 265, (6 Receb 1099/7 Mayıs 1688).

35 BOA, MD, 99, 130/410, (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1101/1-9 Nisan 1690).

36 BOA, MD, 99, 129/407, (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1101/1-9 Nisan 1690).

Kethüdanın zimmetindeki ocaklık malları ya mevâcib kusuruna ya da kişinin mirîye olan borcuna sayılıyordu³⁷. Nitekim 1090/1679-80 yılı başından 1093/1682 sonuna kadar Şam yeniçeri ocaklıkları sahipsiz (hâli) görülüp bu süreçte *kethüda* ve *kul kâtibinin* itiraflarıyla oluşturulan zimmet beyanı *hüccetle* hukukileştirilmişti. Hüccete göre zimmetlerinde olan 87311,5 kuruşun – *başmuhasabe defterlerinden icmâl olunduğu üzere* – 62311,5 kuruşu Şam yeniçerlerinin *kusur kalan* 1091 *masar* mevâcibi, 1092 *lezezinden*³⁸ bir sülüs, 1093 *recee*³⁹ ve *lezez* mevâcibleri için verilmesi emredilmiştir. *Müşâhere*⁴⁰ *akçeleri* (6350 krş) ile çorbacı ve odabaşların beyanlarıyla saptanan *kusur mevâciblerinin mahlûlât akçeleri* (11524,5 kuruş), *Şam Mukâbelesi Defterleri*'ne göre; masraflar çıkıldıktan sonra dört senelik *izdiyâd-ı hazineden* olan akçeler (7125,5 kuruş) ise *hazine defterlerine* göre tanzim olunurdu. Buradan mirîye verilecek 25000 kuruşun, *hüccet-i şer'yye gereğince*, 1094 hac masrafı için Şam defterdarına teslim ettirilmesi ve teslim alındığına dair *temessük* verilmesine ve mevâcib kusuru olan meblağın Şam'da *Kul Kethüdası Abdurrahman*'a teslim ettirilmesine hükmedilmişti⁴¹. Zimmetlerin mirî adına tahsili için *kul kâtibi* İstanbul'a *arz* verirdi. Çünkü bakayanın tanzimi *kul kâtibinin memhûr defterlerine* göre gerçekleştiriliyordu. Devlet, zimmetlilerin isimlerini içeren bir *müfredât defteri* istiyordu. Deftere göre bakayanın *şer'*le tahsili için *hüküm tezkeresi* verilirdi⁴². *Yerli yeniçerilerin* mevâciblerine ocaklık olan bazı mukataaların malları ya mukataanın sahipsiz olmasından ya da harap olmasından dolayı *tedâhüle*⁴³ kalabilirdi. Yani ulufelerin aksaması demekti. *Tedâhül, nakit ihtiyacını doğururdu*. Nitekim yeniçeriler vekilleri aracılığıyla, Belis, Âğnâm-ı Türkmânân, Tedmür Tuzlası ve Teym Vadisi mukataalarının mahsulleri *öşür* olup *tedâhül* olduğu için ocaklıklarından kaldırılarak karşılığında ulufelerinin kusuru için kendilerine verilecek 16.658 kuruşun, *Şam avarızından* nakit olarak verilmesini ve bu mukataaların mirîce zapt edilmesini istemişlerdi. Bunun üzerine Baalbek Mukataası, ulufelerden *izdiyâd* olup mirî tarafından zapt edilmek ve ocaklık mallarının *Şam avarızından* havale olunup mukataaların mirîce *fürûht* edilmek

37 BOA, MAD, 2931, s. 43-45, (7 Rebî'ü'l-evvel 1094/6 Mart 1683).

38 Hicri aylardan şevvâl, zi'l-ka'de ve zi'l-hicce (*lezez*) aylarının karşılığıdır.

39 Hicri aylardan rebî'ü'l-âhîr, cemâziye'l-evvel ve cemâziye'l-âhîr (*recee*) aylarını ifade eder.

40 *Müşâhere*, aylık verilen ücret ve ulufeye denmektedir, Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Nadir Eserler Kitaphı, 2. bs. , İstanbul 2014, s. 988.

41 BOA, MAD, 2931, s. 42, (8 Rebî'ü'l-evvel 1094/7 Mart 1683).

42 BOA, MAD, 2931, s. 50, (18 Rebî'ü'l-evvel 1094/17 Mart 1683).

43 *Tedâhül*: Taksitlerin ödenmesinin gecikerek sonraki taksitlerle ödenecek hale gelmesi veya birikmesi veyahut vaktinde verilmeyerek gecikmek anlamına gelmektedir, Ayverdi, *Türkçe Sözlük*, C 3, s. 3112-3113; Şemseddin Sami, *Kâmûs*, s. 389.

üzere olduğu *baş muhasebeden der-kenâr* yazılarak *arz* olunmuştu. Nakit, *avarız mübaşiri* tarafından yeniçerilere verilirdi ve bu nakdin teslimine dair zabitlerden alınan *mühürlü temessükün* arkasına ise *hüccet* yazdırılırdı⁴⁴. *Kethüda Salih*'in talebi üzerine Baalbek, Belis, âdet-i âğnâm-ı Türkmanân, Tedmür Tuzlası ve Teym Vadisi mukataaları *yerli yeniçeri* ocaklıklarından kaldırılarak kendisine deruhte olunmasına karar verilmişti⁴⁵. O vakit yeniçeri kethüdası olan kişinin, zimmetlere dair önceki kethüdadan ve kul kâtibinden tahsil ettiği meblağlar, hüccet gereğince bazı kalemlere ayrılırdı. Zimmetlerin bir kısmı *tevzi defterlerine göre* o vakit seferde, kalelerde ve hac yolundaki kalelerde görevli Şam yeniçerilerinin *hisselerine*; geriye kalan ise Şam'daki ocak halkının *hisselerine* ayrılırdı. Bu tahsisler, yeni kethüda tarafından eski kethüdaya *hüccet* verilerek bildirilirdi. Hüccet uyarınca *baş muhasebeden* verilen *arza göre Şam monlası, defterdarı, mütesellimi, mukataacı, rûznâmecî* ve diğer *ocak ihtiyarları* marifetiyle çoğunluğun huzurunda durumları *şer'le* görülür ve görevdeki kethüdanın zimmetinde ocaklıklara ait akçeler tahsil edilerek neferlere taksimi hususunda *emir* yazılması için maliyeden *emir tezkeresi* verilirdi⁴⁶. Ba'lbek, Tedmür ve Tevâbi Mukataaları'nın *fîrûhtu*yla karşılığında *Şam avarız malından* 16.658 kuruş tayin olunmuştu; ancak 1095/1683-1684 *avarız malı*, hac yolundaki yeniçerilerin deve kiralarına havale edildiği için başka bir kaynak bulunmalıydı. Yeni kaynağın tespiti için seferdeki neferlerin ulufeleri, *mukâbele defterine göre* hesaplanırdı. Ölenlerin (mürde) ve mevcut olmayanların *müşâhereleri* çıkarıldıktan sonra geriye kalanlar için lazım olan miktar deftere kaydedilirdi. Defterin imzalanıp mühürlenerek merkeze *arz* ve *i'lâm* için Şam defterdarına *hüküm* yazılırdı⁴⁷. Baalbek, Âdet-i Âğnâm-ı Türkmanân-ı Şam ve Tevâbi Mukataası daha sonra, 1095/1683-84 yılı hesabına dâhil olmak üzere, deruhte edilmişti; ancak mutasarrıfların zimmetlerinde kalan *kalemîye akçesinden* 2.632 kuruş, her yıl hacca gönderilen 200 nefer Şam yeniçerilerinin – 40 kuruştan – 8.000 kuruş kusuruna karşılık havale olunmuştu. Zimmetlerin tahsil edilerek, hacda görevlendirilen yeniçerilerin develeri için zabitlerine teslimi kararlaştırılmıştı⁴⁸. Mevâcib malları Safed ve Aclun Mukataaları ile *Gazze avarızından* havale olunmasına rağmen tahsil edilememişti. Baki kalan 63 kese, sefere memur olan neferlerin *geçmiş (güzeşte) mevâcibleri* ve sefere gönderilecek *bedel akçeleri* olduğu merkeze *arz* edilmişti; ancak

44 BOA, MAD, 2931, s. 55-56, (24 Rebî'ü'l-evvel 1094/23 Mart 1683).

45 BOA, MAD, 2931, s. 56-57, (24 Rebî'ü'l-evvel 1094/23 Mart 1683).

46 BOA, MAD, 2931, s. 188, (16 Cemâziye'l-âhir 1095/31 Mayıs 1684).

47 BOA, MAD, 2931, s. 290, (25 Şevvâl 1095/5 Ekim 1684).

48 BOA, MAD, 2935, s. 132, (5 Rebî'ü'l-âhir 1099/8 Şubat 1688).

sefere hareket zamanı yaklaşırken merkeze bu tür arzların gönderilmesi İstanbul tarafından “Şam’dan sefere gelecek neferâtın ‘avk ve te’hirlerine bir bahâne” olarak yorumlanmıştı. Kaynak sıkıntısına ek olarak sefer zamanının daralması sebebiyle, sonradan tahsil olunacak emvalden almak üzere, Şam’da kalanlar sefere gidecek yoldaşlarını teçhiz ederek şayet *geçmiş ulufeleri* veya sefere götürülecek *bedel akçeleri* varsa tamamen vermeleri hususunda *Şam valisine, yerli kulu ağasına, kethüdasına, bütün ihtiyar ve söz sahiplerine* hitaben *hüküm* yazılmıştı⁴⁹.

4 Sene 19 Günün Hesabında Yeniçeriler

Merkezi hükümet, *Şam Hazinesi*’nin defterdarlık muhasebeleriyle birlikte yeniçerilere ilişkin hesapları da *Hazine-i Amire*’deki defterlere göre hesaplardı. Defterdarlık zamanının muhasebeleri görülmesi için Şam defterdarı yeniçeri muhasebeleriyle birlikte İstanbul’a huzura çağrılırdı. Bu celb, *Defterdar Mehmet*’in defterdarlık yaptığı 29 Kasım 1675 ile 3 Aralık 1679 tarihleri arasındaki dört sene on dokuz günün hesabını sorma anlamındaydı. Defterlere göre *Şam Hazinesi*’nin iradı (maktu, hazine malı ve diğerleri) 762.264 kuruştı. Bunun 24.111,5 kuruşu eski defterdar *Halil*’in teslim aldığı ve *rûznâmesine* irad ve masraf olarak kaydettiği miktardı. 675.839 kuruşu ise bahsi geçen yıllarda gerçekleşen hac masrafları, *dergâh-i ali yeniçerilerinin* lahm zararları, hinta-bahaları, yeniçerilerin her sene *Şam Hazinesi*’ne irad ve masraf olan mevâcibleri, kale mevâcibleri, havale, kâtipler, hüddâm (hizmetçiler) vazifeleri, hil’at-baha ve bazı borçların edası için *rûznâmçeleri gereğince* masraf gösterilmiştir. Ancak hazine defterlerine göre *Şam Hazinesi*’ne tabi mukataalar ve hazine malından 62.311 kuruş baki kalmıştı. Bu bakayanın teftişi için de *mevkûfât halifesi* görevlendirilmişti. *Mevkûfât halifesi*’nin görevi defterdar zamanında baki kalan mirî mal kimin zimmetindeyse *maarifet-i şer’le* araştırarak isimlerin kaydedildiği bir defter düzenlemekle birlikte bu defteri mühürleyip imzaladıktan sonra sultana göndermekti⁵⁰. Eğer bu bakayadan yeniçerilere ait bir meblağ kalmış ise muhtemelen yeniçeri ocağının ilgili birimlerine aktarılırdı.

Yeniçerilerin Sefer-i Hümayuna İştirakları

Şam valisi; kapu halkı, silahlı adamları, eyaletin zuema, tımar erbabı, alaybeyleri, tımar defterdarı, defter kethüdası ve tezkirecisine ilaveten ağaları ve zabitleriyle 500 nefer *cenk ve harbe kadir* silahlı Şam kullarıyla birlikte bilfil *nevrûz-u firûz/rûz-ı*

49 BOA, MD, 99, 133/423, (Evâhir-i Cemâziye’l-âhir 1101/1-9 Nisan 1690).

50 BOA, MAD, 2931, s. 73, (13 Cemâziye’l-âhir 1094/9 Haziran 1683).

*hızır*dan önce, sefer için, *Edirne Ordugâhı*'nda bulunurdu⁵¹. Daha önceki seferde bulunan Şam askerinin vatanlarına dönmeleri ancak *izn-i hümayun* ile mümkündü. Bir sonraki yılın seferine, *münâvebe* (nöbetleşe) *usulü üzere*, neveti gelenler katılırdı. Vali Edirne'de ordu karargâhındayken, o yıl tasarlanan gaza için her bir neferin kendi nevetinde bulunmaları, dışarıdan yeniden nefer yazılmaması, seferlilerin yerlerine *bedel* göndermemeleri, liyakati olup ihtiyar olmayanlar *haseki* adı altında Şam'da bırakılmamaları emredilerek ağaları ve zabitleriyle birlikte kulların teçhiz edilip orduya gönderilmesi için Şam kadısına, mütesellimine, kul ağasına ve zabitlerine *hüküm* yazılmıştı⁵². Vali bundan da sorumluydu. Sultanın emriyle Şam havalisinin işlerini tanzim ve urban eşkıyasının şekavetlerini savmak için Şam'a dönen vali, Şam kullarını yine sefere hazırlamaya girişirdi. Şam valisinin ordugâhtan ayrılmasıyla boşluk başka bir beylerbeyiyle, *Özi beylerbeyi* gibi, doldurulurdu⁵³. Ancak seferdeki bazı askerlerin valiyle birlikte geri dönme ihtimalinden dolayı sultan, *Rumili*'ndeyken hizmetindeki askerleri yanına almaması ve dönenlerin de geri getirtilmesini valiye emretmişti⁵⁴. Çünkü zaruret halleri dışında sultan, *gazve-i hümayun* vaktinde bahane kabul edemezdi. Bu yüzden Şam'dan gelen kullar sefer ordugâhında sayıları, alet-edevat ve teçhizatının tefüşü için huzur-u hümayunda alay gösterirlerdi⁵⁵. Gerektiğinde *Şam yerli kulları* İstanbul'a, bazılarının kör ve hastalıklı olup *sefer eşmeğe* iktidarlarının olmadığına ilişkin, bir *arzuhal* yazarak *hüküm* rica edebilirlerdi. Öyle görünüyor ki sultan, kulların bedenlerindeki kusurların teşhisine ilişkin usul ve esasların tanzimini Şam valisine tevdi ediyordu. Çünkü münavebe yoluyla seferli olacak neferler arasında vücudunda açık özür ve illeti olanların Şam'da kalıp, yerlerine tam teçhizatlı ve güçlü yiğitlerden *bedel* tutabilecekleri ve bedellerini de sefer-i hümayuna gönderebilecekleri bir *hükümle* Şam valisine bildirilmişti. Bunların tespiti de valiye bağlıydı. Bu bahaneyle *ağır ulufeli* kudretli kimselerin evlerinde oturup sefere *bedel* göndermemeleri hususunda zabitler uyarılıyordu⁵⁶. Defalarca emir gönderilmesine ve *rûz-i hızır* üzerinden onca vakit geçmesine rağmen Şam kulları ordugâha ulaşmamakla birlikte bazen nerede oldukları dahi bilinmiyordu⁵⁷. Bir sonraki yıl Şam beylerbeyi silahlı kapı halkı

51 BOA, MD, 98, 79/241 (Evâsıt-ı Rebî'ü'l-evvel/3-12 Ocak 1689).

52 BOA, MD, 99, 40/164, (Evâ'il-i Rebî'ü'l-âhir 1101/12-21 Ocak 1690).

53 BOA, MD, 99, 86/280, (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1101/2-11 Mart 1690).

54 BOA, MD, 99, 154/486, (Evâsıt-ı Receb 1101/20-29 Nisan 1690).

55 BOA, MD, 106, 297/1167 (Evâsıt-ı Rebî'ü'l-evvel 1107/20 Ekim 1695).

56 BOA, MD, 99, 129/408, (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1101/1-9 Nisan 1690).

57 Şam'ın yerli kulu ağasına, yayabaşlarına, çorbacılar ve diğer ocak zabitlerine gönderilen hüküm için bkz., BOA, MD, 99, 179/586, (Evâ'il-i Şevvâl 1101/8-17 Temmuz 1690).

yanında bu kez, “cenk ve harbe kâdir güzîde ve tüvânan tammü’s-silâh ve kâmilü’l-âlat”⁵⁸ olarak tanımlanan, sadece 300 nefer Şam kuluyla sefere çağrılmıştı. Ağaları tarafından bu kullara *mukaddim* ismiyle bir görevli atanmıştı⁵⁹. O yıl 200 neferin eksik olması, bir kısım seferli neferlerin hac kafilesinin emniyetine aktarılmasından kaynaklanıyordu muhtemelen. Sultan, geriye kalan 300 seferliye başbuğ olarak ocak kethüdasını ve ayrıca müstakil bir adamını görevlendirmesi hususunda Şam valisine bir *hüküm* yollamıştı⁶⁰. Söz konusu *mukaddim*, ocak kethüdasıydı. Çünkü bir sonraki sefer görevine giden 500 nefer Şam kuluna, yine ağaları tarafından, vekil olarak tayin edilen kişi kethüdalardı⁶¹.

Yeniçerilerin isimleri fermanda kayıtlı olsa bile Şam valisi sorumluluğu gereği her yıl *yerli yeniçerilerin* isimlerini tahrir edip *defter* tutardı. Çünkü Şam yeniçerilerinin ekseri *nefs-i Şam*’da olmayıp *Nablus*, *Kudüs*⁶², *Gazze* ve *Remle* sancaklarında kendi kazançları peşindeydi ve bunların çoğu Türkmânândı. Defter olunduğu tarihten itibaren her yıl tertip olunan 810 yük miktarındaki ulufelerin *Şam Hazinesi*’nde tertip edilen defterle birlikte muhafaza edilmesi için *telhis* ile *emir* verilirdi. 27 Haziran 1691’den 5 Mayıs 1693’e kadar *yerli yeniçerilerin* ulufeleri, mirîye ait *fazla maldan* karşılanmış ve yıllık 80010 kuruş, günlük 27080 kuruş olmak üzere, 1800 nefere ayrılmıştı⁶³. Daha sonraki yıllarda da *yerli yeniçerileri* görev alanlarına göre Şam valisi tarafından tertip ve tahrir edilmişti (bkz. Ek-4); ancak 1696 tahririnde eksik olan 69 nefer, muhtemelen *Şam Kulu Ocağı*’ndan ihraç edilip isimleri defterden silinmiş olanlardı. Bu tahriratın *düstürü’l-amel* olması için *baş muhasebe defterlerine* kaydedilerek *hatt-i hümayun başlıklı suret defterleri* verilirdi. Ek-4’teki hizmetlere atanan neferlerden yarısının seferli olması, görevlerin yürütülmesini aksatabilirdi. Nitekim o sene urban eşkiyasının istilasını uzaklaştırmanın zorluğu valinin arzıyla iletilmişti. Bu yüzden seferli 500 yerli yeniçeriden 300’ünün seferden muaf tutularak Şam tarafına görevlendirilmelerine ve sadece 200 neferin sefere

58 Kulların teçhizatıyla ilgili “... çifte tabâncalu ve boylu tüfenklu...” şeklinde ibarelere de rastlanılmaktadır; BOA, MD, 106, 297/1167.

59 BOA, MD, 101, 34/112, (Evâsıt-ı Receb 1102/10-19 Nisan 1691).

60 BOA, MD, 102, 212/816, (Evâ’il-i Şevvâl 1103/16-25 Haziran 1692).

61 BOA, MD, 102, 135/551, (Evâ’il-i Cemâziye’l-evvel 1103/20-29 Ocak 1692).

62 Misal olarak *Kudüs Nahiyesi*’nde Şam çorbacılarından Ahmet Çorbacı’nın *Kudüs Sancağı* alaybeyiyle birlikte 22740 akçe zeametü zapt etmeleri hususunda bkz., BOA, MD, 92, 13/57, (Evâsıt-ı Ramazân 1067/23 Haziran-2 Temmuz 1657).

63 BOA, MAD, 896, s. 74, (17 Şa’bân 1104/23 Nisan 1693).

gitmelerine dair maliyece *emir tezkeresi* verilmişti⁶⁴. *Yerli kulların* sonraki seferlere de 200 neferle katıldığı görülüyor⁶⁵.

Yeniçeriler Hac Yolunda

Hacıların emin ve salim bir şekilde kutsal topraklara gidip-gelmelerini sağlamak *Devlet-i Aliyye*'nin en büyük işlerindendi. *Şam hac yolu* ve kafilesine ilişkin hususlarda Şam valisi her daim mesuliyet sahibiydi, sefer-i hümayunda olsa bile. Merkezi hükümet, *hac yolundaki yerli kulların* ulufe ve yolluklarına ayrılan kaynakların havalesinde *Şam Hazinesi* defterdarını, ocaklık mukataaların zabitlerini veya eminlerini, kaynağın *avarız malı* olması durumunda *avarız memuruna* ilaveten idari ve adli makamları muhatap almaktaydı. Havale yazılması, *arz ve telhisle emir* verilerek gerçekleştirilirdi. *Arzuhâl* bazen seferdeki Şam yeniçeri kethüdasına da ait olabiliyordu. Talep üzerine *baş muhasebe defterlerine* göre hareket edilirdi. *Telhis uyarınca*, *havale hükmünün* onayı için sultanın “fermanım olmuştur” ibaresi görülmeliydi. Havale için yayınlanan *ferman*, mahaline kaydedilmesinden sonra *mevkâfâtta* saklanırdı. Maliye ise yeniçeri masraflarının karşılanması adına *emir tezkeresi* çıkarırdı. Meblağlar yeniçeri zabitlerine teslim edilip onlardan *temessük* alınır, defterdar ve mukataa eminine veya zabıtine yazılan *hükmün* arkasına da *hüccet* yazdırılırdı. Aksi takdirde muhasebe vaktinde hesaba katılacağı yani borcuna sayılacağı bildirilerek maliyeden *emir tezkeresi* verilirdi.

Hac emirlerinin devir-teslimindeki mali ve idari işlemler, hem devletin hem de kulların hukukunu korumaya yönelikti. Hac giderlerine ocaklık olan mukataaların kusurları ve kusurlar için farklı kaynaklardan yapılan havaleler, hac yolundaki yeniçerilerle kalelerdeki *yerli kulların* deve kiralaları ve harcırahlarına havale olunan mallar mazul emir tarafından yeni hac emirine *mühürlü ve imzalı deftere* göre teslim edilirdi. Şam hac emirleri, muhtemelen hac etkinliğinin mali işlerinde, kendilerine yardımcı olmaları için bir kethüda tahsis ediyordu. Kethüda, Şam *yerli kulu* ağası olabiliyordu. Mazul hac emirinin kethüdası, yani *yerli kulu ağası*, yeni hac emiri tarafından da kethüdalıkta istihdam edilirdi⁶⁶. Bunun için *yerli kulu ağasına* da bir hüküm yazılırdı. “Tarik-i hacca her ahvale vukuf ve şuurun olmağla” cümlesiyle

64 BOA, MD, 108, 112/460 (Evâhir-i Receb 1107/(25 Şubat-4 Mart 1696). Şam valisine gönderilen hüküm suretleri için bkz., BOA, MD, 108, 121/495 (Evâhir-i Receb 1107/25 Şubat-4 Mart 1696); BOA, MD, 108, 213/904 (Evâhir-i Ramazân 1107/23 Nisan-2 Mayıs 1696); BOA, MD, 108, 288/1225 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1107/1-10 Haziran 1696).

65 BOA, MD, 109, 6/19 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1108/30 Haziran-9 Temmuz 1697); BOA, MD, 109, 16/64 (Evâ'il-i Muharrem 1109/20-29 Temmuz 1697).

66 BOA, MD, 110, 586/2691 (Evâ'il-i Şevvâl 1110/2-11 Nisan 1699).

tercih edilme sebebi kaydedilerek kethüdalığı yürütmesi ve muhalefet etmemesi emredilirdi⁶⁷. Vali sefere gitmediği vakit, yerine mütesellim bırakmak koşuluyla hac emirliğine atanırdı. Hac yolunda valiye *silahlı kapı halkı* ve ağa ve zabitleriyle beraber Şam'ın *yerli kulları* eşlik ederdi. Vali seferdeyken, *yerli yeniçeriler* ile birlikte *yerli kulu ağası* hac emirinin yanında kafiye yoldaşlık ederdi. Silahlı ve düzenli neferler teçhiz edilerek hac mevsiminden önce hazırlanmaları ve ağalarıyla emirin yanına varmaları emredilirdi. Silahsız olup *devecilik* ve *kiracılık* maksadıyla kafiye katılanlardan veya yerlerine bedel gönderenlerden *yerli kulu ağası* sorumlu tutulurdu⁶⁸. Valinin yokluğundan istifade edilmiş olursa gerek hac emiriyle birlikte hareket eden Şam'ın *yerli neferleri* ve zabitleri hacıların urban arasına nifak sokup ihtilale sebep olmuşlardı⁶⁹. *Yerli kulu ağası* Şam'ın *umumen yerli yeniçeri*yle birlikte Şam, Kudüs, Gazze ve Nablus havalilerindeki urban eşkıyasının reaya ve hacılara yönelik saldırılarını engellemekle sorumlu olan Şam valisiyle birlikte hareket ederdi⁷⁰.

Hac yoluna her yıl 500 yeniçeri atanmasına rağmen 1095/1683-84'te hacıları koruyan *yerli yeniçerilerin* sayısı ilk aşamada 338'di. Kiralık deve ücretlerinin maliyeti ise 13.520 kuruştı. Bu, Şam defterdarının uhdesindeki 1095 yılı *Şam vilayeti avarız malından* havale edilmişti⁷¹. Fakat o yıl hac yolundaki yeniçerilerin sayısına, tedbiren, 162 nefer daha eklenip deve kiralaları için yine aynı maldan 6.480 kuruş ayrılmıştı⁷². 1099/1688 yılı için sadece 200 nefer yeniçeri görevlendirilmişti. Deve kiralalarının kusuruna ayrılan 5.368 kuruş, 1097/1685-86 ve 1098/1686-87'de *Kül Kethüdası Hüseyin* ve *Kurd Kethüda* zamanlarında Şam yeniçerilerin *mürde akçelerinden* (bkz., Ek-5) tahsil edilip *Âsîâne Hazinesi*'ne teslimi emredilmişti⁷³. Kalan 2.632 kuruş kusur ise 1099/1687-88 yılı hesabına dâhil olmak üzere, Sayda ve Beyrut Mukataası'ndan verilmişti⁷⁴. Yeniçerilerin, hacıları mağdur eden *mekârî*⁷⁵ *deveciliğine* rağbetleri bir türlü engellenemiyordu⁷⁶. Hac yoluna görevlendirilen 500 neferin

67 BOA, MD, 110, 586/2692 (Evâ'il-i Şevvâl 1110/2-11 Nisan 1699).

68 BOA, MD, 111, 153/504 (Evâ'il-i Rebî'ü'l-âhir 1111/25 Eylül-4 Ekim 1699).

69 BOA, MD, 111, 157/519 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel/1111/24 Ekim-2 Kasım 1699).

70 BOA, MD, 111, 581/2045 (Evâsıt-ı Muharrem 1113/18-27 Haziran 1701).

71 BOA, MAD, 2931, s. 181, (9 Cemâziye'l-âhir 1095/24 Mayıs 1684).

72 BOA, MAD, 2931, s. 211, (12 Receb 1095/25 Haziran 1684).

73 BOA, MAD, 2935, s. 132, (5 Rebî'ü'l-âhir 1099/8 Şubat 1688).

74 BOA, MAD, 2935, s. 205, (26 Cemâziye'l-evvel 1099/29 Mart 1688).

75 Nakliyyede kira ile tutulan hayvanlar, Şemseddin Sami, *Kâmûs*, s. 1394.

76 BOA, MD, 98, 171/576, (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1100/2-11 Nisan 1689).

bazen sadece 60'ı görevinin başındaydı⁷⁷. 200 yeniçeri yeterli olmadığında, *valinin ilâmı*yla fazla asker ihtiyacı merkeze bildirilir ve seferli 500 neferin 200'ü kafilenin güvenliğine kaydırılırdı⁷⁸. Bu uygulamanın, daha sonraki yıllarda da tekrarlandığı tespit edilmiştir⁷⁹. Bu bir zorunluluktur; çünkü *münâvebe* yoluyla hacılara eşlik eden *yerli yeniçeriler silah ve bisatlarıyla gitmeyip devecilik ve kiracılık için kafileye katılıyordu*. Nevbeti gelenler bizzat gitmeleri gerekirken, yerlerine işe yaramaz ve sorumsuz kişileri *bedel* olarak gönderiyorlardı. Bunun üzerine *yerli yeniçerilerin ahvaline nizam verilmesi gerektiği* düşünülerek kafiledeki yeniçerilerin 400'den az olmaması, içlerinde deveci ve kiracıların bulunmaması ve bizzat silahlarıyla katılmaları emredilmişti⁸⁰. Görevinin başında olmayanları dirlikleri başkalarına tevcihle tehdit ediliyordu. Daha da vahimi *bedellilik*, bir yeniçerinin sadece bir kişinin yerine değil dört, beş ve hatta altı neferin adına yalnız gitmesine⁸¹ göz yuman gayr-i nizami bir usuldü. Bu, kafiledeki yerli birlik sayısının ciddi oranda azalması demektir.

Sonuç

Bu çalışma, 17. yüzyılın ikinci yarısında bir Osmanlı taşrasında yeniçerilerin yerleşim dağılımı ve tabii olduğu bürokratik muamele çerçevesinde idari, iktisadi ve askerî alandaki vaziyeti, sorunları ve bu sorunlara karşı alınan tedbirler üzerinde yoğunlaşması hasebiyle önemlidir. Bu dönemde neredeyse Şam'ın bütün mahallelerinde ikamet eden yeniçerilerin tavırları arasında gazve-i hümayun ve hac etkinliği görevlerinden kaytarmak yanında Osmanlı'nın hac organizasyonuna halel getirecek adımların atıldığı görülmüştür. Ocaklık mukataa mallarının tahsilindeki aksaklıkların sebep olduğu ulufe kusurları/kesintileri, nakit ihtiyacını doğurmakla birlikte mukataa havalelerinin ulufe taksitlerine ayak uyduramadığını göstermiştir. Ayrıca yeniçerileri ocaklık mukataa usulünü sorgulamaya sevk etmiştir.

Osmanlı bürokratik işlemleri kapsamında eyaletlerdeki askerî zümrelerin iktisadi, toplumsal ve idari alanlardaki vaziyetleri, karşılaşılan sorunları ve ortaya konan çözümleri eyaletler arası mukayeseli bir yolla incelenmeyi beklemektedir.

77 BOA, MD, 98, 172/580, (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1100/2-11 Nisan 1689).

78 BOA, MD, 102, 212/816, (Evâ'il-i Şevvâl 1103/16-25 Haziran 1692).

79 BOA, MD, 108, 29/93 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1107/(28 Aralık 1695-5 Ocak 1696).

80 Şam valisine, kadısına ve yerli ağasına yazılan hüküm için bkz., BOA, MD, 110, 153/684 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1109/5-14 Kasım 1697).

81 BOA, MD, 111, 437/1493 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1112/3-11 Kasım 1700).

Kaynaklar

- Maliyeden Müdevver Defterler (MAD) 896, 1977, 2456, 2742, 2931, 2935
- Mühimme Defterleri (MD) 92, 98, 99, 101, 102, 104, 106, 108, 109, 110, 111
- Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul 2014.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C 3, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011.
- Kılıç, Orhan, “Ocaklık”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 33, İstanbul 2007, s. 317-318.
- Nu‘ayse, Yusuf Cemil, *Müctema‘ü Medîneti Dimaşk (1772-1840/1186-1256 h.)*, C I, Dârü Talâs, Dimaşk 1994.
- Öztürk, Mustafa, “1616 Tarihli Halep Avarız-hane Defteri”, *OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, s. 8 (1997), s. 249-293.
- Râfîk, Abdülkerim, “Mezâhirü mine'l-Hayâti'l-‘Askeriyyeti'l-‘Osmâniyyeti fi Bilâdi’ş-Şam”, *Dirâsâtî’t-Târîhiyyetü, Mecelletün ‘İlmîyyetün Fasliyyetün Mahkemetün Ta‘nî bi’d-Dirâsâtî havle Târîhi’l-‘Arabî*, s. 1 (1980), s. 66-95.
- Samıkıran, Oğuzhan, “Osmanlı İdaresinde Şam (1750-1800)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi*, Elazığ 2013.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1999.

Ekler

Ek 1: MAD 1977 Numaralı 1675-76 Tarihli Şam Mufassal Avarızhane Defteri'ne Göre Şam'ın Merkezinde "Askerî" Adı Altında Verilen Bazı Zümrelerin Nefer Dağılımı

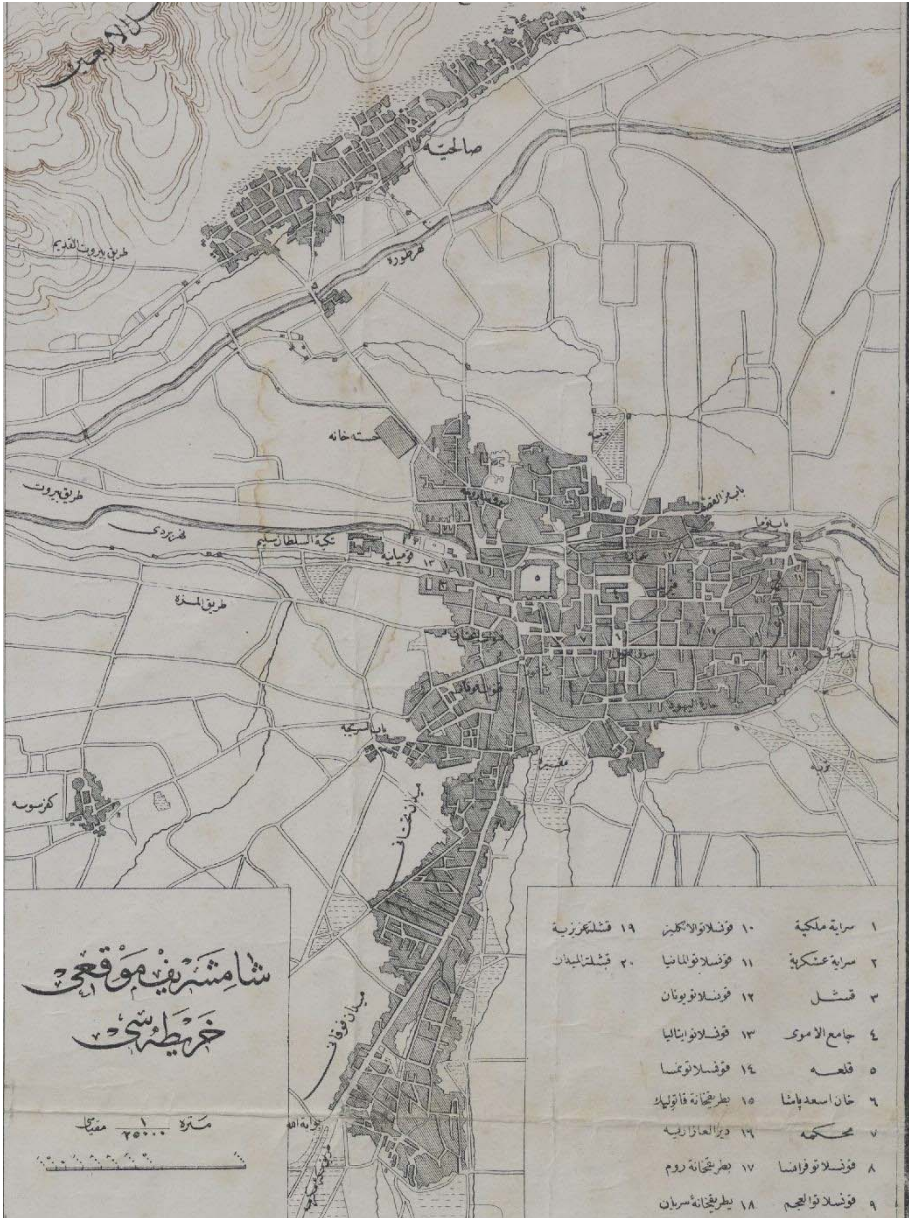
Mahalle	Yeniçeri	Kuloğlu	Hisar Eri
Kubeybât/Meydânü'l-Fevkânî (HS)	108	20	28
Meydân (HS)	88	25	23
Bâbü'l-Musallâ (DS)	29	4	1
Kabr-i Seyyide 'Âtike (DS)	24	3	1
Bâbü's-Serice (HS)	20	3	1
Süveykatü'l-Mahrûka (HS)	71	17	10
Câmi'ü'l-Haşr (DS)	10	-	1
Sûk-u Sârûcâ (HS)	74	18	12
'Ukeybe-i Kübrâ (HS)	48	13	18
El-Mezâbil (HS)	15	-	6
Şâgûrû'l-Berrânî (DS)	3	2	3
Şâgûrû'l-Cuvvânî (HS)	13	4	3
Harâb (DS)	21	1	1
El-Kaymeriyye (DS)	18	4	7
Nureddin eş-Şehîd (DS)	31	4	12
Bâbü'l-Câbiyye (DS-HS)	20	10	1
Sâlihyye-i Şam (HS)	2	-	1
Kefere (DS)	10	5	1
Bâb-ı Şarkî (DS-HS)	1	-	-
Yahudiyân-ı Efrenc ve Müsta'rib (DS)	1	-	-
TOPLAM NEFER	607	133	130

HS: Hâric-i Sur; **DS:** Dâhil-i Sur; **DS-HS:** Hâric-i Sur ve Dâhil-i Sur

Ek 2: MAD 1977 Numaralı 1675-76 Tarihli Şam Mufassal Avarızhane Defteri'nde Geçen “Kapıkulu” ve “Dergâh-ı Ali” Kavramlarına Göre Yeniçeri Avarızhanelerinin Mahallelere Göre Dağılımı

Mahalle	Sokak	Kapıkulu/Dergâh-ı Ali Yeniçerileri	Hanenin Statüsü	Sayfa No
Kubeybât	Şâri'ü'd-Derb	Mehmed bin Râci Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Ali	Askerî	15
Kubeybât	Toğancı	El-Hac Osman bin Ali Dergâh-ı Ali	Askerî/Alâ	30
Kubeybât	El-Cedîd	Mustafa bin İzzeddin Dergâh-ı Ali	Askerî	34
Meydân	Duhrûc	Ahmed Halebî Dergâh-ı Ali	Askerî	47
Meydân	Duhrûc	Bekir bin Mehmed Dergâh-ı Ali	Askerî	47
Bâbü'l-Musallâ	Çekliyye	Ahmed Beşe Dergâh-ı Ali	Askerî	60
Bâbü'l-Musallâ	El-Bakkâra	Mustafa bin Musa Dergâh-ı Ali	Askerî /Evsat	62
Bâbü'l-Musallâ	El-Bakkâra	Abdi Beşe bin Mehmed Dergâh-ı Ali	Askerî /Evsat	62
Kabr-i Seyyide 'Âtike	Er-Ribât	(Sakin) Kerim Beşe Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Ali	Bilâ-sahib	80
Bâbü's-Serice	El-Hatîb	Ali Beşe bin İbrahim Kapıkulu	Askerî/Evsat	94
Bâbü's-Serice	El-Hatîb	Hasan Dergâh-ı Ali	Askerî	94
Bâbü's-Serice	El-Hatîb	(Sakin) Ali Beşe bin İbrahim Yeniçeri Dergâh-ı Ali	Bilâ-sahib	95
Bâbü's-Serice	El-Vüstânî	Ramazan bin Süleyman Dergâh-ı Ali	Askerî/Evsat	96
Bâbü's-Serice	El-Cevâmîs	Ramazan bin Süleyman Kapıkulu	Reaya/Alâ	97
Bâbü's-Serice	El-Cevâmîs	Ramazan bin Süleyman Kapıkulu	Reaya	98
Süveykatü'l-Mahrûka	Kasr-ı Hüccâc	(Sakin) Ahmed Beşe Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Ali	Vakıf	104
Süveykatü'l-Mahrûka	El-Birke	Halil bin Hasan Kapıkulu	Askerî	106
Câmi'ü'l-Haşr	Câmi'ü'l-Haşr	İbrahim Dergâh-ı Ali	Askerî	117
Câmi'ü'l-Haşr	Tâbi-i Zukâk-ı Câmi-i Haşr	Mehmed Beşe Dergâh-ı Ali	Askerî	118
Sûk-u Sârûcâ	Nefs-i Sûk-u Sârûcâ	Mustafa Dergâh-ı Ali	Askerî	124
Sûk-u Sârûcâ	Kulu Çavuş	El-Hac Hüseyin Dergâh-ı Ali	Askerî	131

Sûk-u Sârûcâ	‘Ayn-i Ali	(Sakin) Muslu Beşe Kapıkulu	Vakif	133
Sûk-u Sârûcâ	‘Ayn-i Ali	Hasan Beşe Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Ali	Askerî	133
‘Ukeybe-i Kübrâ	Cürûnü’l-Esved	Bekir Dergâh-ı Ali	Askerî	147
‘Ukeybe-i Kübrâ	Cürûnü’l-Esved	Şahin bin Mustafa Dergâh-ı Ali	Askerî	147
‘Ukeybe-i Kübrâ	Şâri’ü’l-‘Ukeybe	Mehmed Dergâh-ı Ali	Askerî	151
Harâb	Telletü’ş-Şâme	Halil bin Hüseyin Dergâh-ı Ali	Askerî	197
Harâb	Telletü’l-Harâb	Hasan bin Hüseyin Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Ali	Askerî	198
Harâb	Telletü’l-Harâb	Mehmed bin Halil Dergâh-ı Ali	Askerî	199
Harâb	Telletü’l-Harâb	Şaban bin Ali Dergâh-ı Ali	Askerî	199
Harâb	Telletü’l-Harâb	Mehmed Dergâh-ı Ali	Askerî	199
Harâb	Telletü’l-Harâb	Hasan bin Hüseyin Dergâh-ı Ali	Askerî	199
Nureddin eş-Şehîd	Bidâriyye	(Sakin) Mirza Beşe Kapıkulu	Vakif	230
Nureddin eş-Şehîd	El-Kevâni ve Hisâr ve Timârhâne	Ahmed bin Mehmed Kapıkulu	Askerî	234
Nureddin eş-Şehîd	El-Kevâni ve Hisâr ve Timârhâne	Mahmud bin İbadullah Kapıkulu	Askerî	234
Nureddin eş-Şehîd	Mescid-i ‘İzzi	(Der-yed-i) Mustafa Beşe Kapıkulu	Vakif	242
Bâbü’l-Câbiyye	Hasan Paşa	El-Hac Ahmed bin Abdullah Dergâh-ı Ali	Askerî	245
Bâbü’l-Câbiyye	Hasan Paşa	Veli Ağa Ağa-yı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Ali	Askerî	245
Bâbü’l-Câbiyye	Matbahü’s- Sükker	Mustafa bin Ömer Kapıkulu	Reaya/Evsat	248
Bâbü’l-Câbiyye	Matbahü’s- Sükker	Fırın ve değirman-ı Horasan (der-yed-i) Ali Beşe Kapıkulu	Reaya	248
Bâbü’l-Câbiyye	Matbahü’s- Sükker	Ali bin Mehmed Dergâh-ı Ali	Askerî	248
Bâbü’l-Câbiyye	Eş-Şeyh Âmûd	Veli Ağa Ağa-yı Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Ali	Askerî	250
Kefere	Ca’ber	Mustafa Beşe bin Mustafa Kapıkulu (der-yed-i müstecir)	Reaya/Alâ	298
Kefere	El-Kasaba	Mehmed bin Mustafa Dergâh-ı Ali	Askeri/Alâ	297

Ek 3: XIX. Yüzyıla Ait Şam'ın Haritası**Kaynak:** BOA, HRT.h, 469

Ek 4: 1107/1696 Yılında Şam'daki Yerli Yeniçerilerin Görev Dağılımı

İstihdamın Gerçekleştirildiği Memuriyetler	Nefer Adedi
O yıl planlanan sefere katılanlar	500
Her sene hacıların hizmetine, kalelerin muhafazasına ve hazine nakline memur olanlar	900
Şam'ın nahiyelerini ve havalisini urban eşkıyasından korumaya ve söz konusu hizmetteki neferlerin münavebe usulüyle istihdamı için yedek olarak tayin edilenler	231
Mütekaidler, zabıtlar, odabaşlar, bölük kethüdaları ve kâtipler	100
Toplam Nefer	1731

Ek 5: 1097/1685-86 – 1098/1686-87 Mevâciblerinden Hasıl Olan Mürde Akçeleri
(Kuruş Olarak)

Yıl	Kethüdalık Zamanı	Tahsil ve Şam		Zimmetlerde Kalan
		Hasıl Olan	Hazinesine Teslim Olunan	
1097/1685-86	Hüseyin Kethüda	3968	2444	1524
1098/1686-87	Kurd Kethüda	1400	-	1400
Toplam (Kuruş)		5368	2444	2924

